

**QISHLOQ XO‘JALIGI KORXONALARINI SOLIQQA TORTISHNING
O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Xolmirzayeva Gulrux Akbarovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Investitsiya va innovatsiyalar” kafedrasida assistenti

gulruxxolmirzayeva@gmail.com

Omonova Aziza Sadriddin qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

anorboyevaaziza616@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada qishloq xo‘jaligi korxonalarini soliqqa tortishning iqtisodiy va huquqiy asoslari, ularning o‘ziga xos xususiyatlari hamda amaldagi soliq mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, agrar sohada soliq yukining taqsimlanishi, imtiyozlar tizimi, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘nalishlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida qishloq xo‘jaligi korxonalarining soliq tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: qishloq xo‘jaligi, soliq tizimi, yer solig‘i, yagona soliq, agrar siyosat, soliq imtiyozlari, fiskal siyosat.

Kirish

Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotning strategik ahamiyatga ega bo‘lgan asosiy tarmoqlaridan biri bo‘lib, u nafaqat aholini sifatli va xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta‘minlash, balki sanoat tarmoqlari uchun zarur bo‘lgan xomashyo bazasini shakllantirishda ham muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, ushbu soha qishloq hududlarining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta‘minlash, aholi bandligini oshirish hamda kambag‘allik darajasini kamaytirishda hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.

Bugungi global iqtisodiy sharoitda qishloq xo‘jaligining ahamiyati yanada ortib bormoqda, chunki dunyo miqyosida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash masalasi dolzarb muammolardan biriga aylangan. Shu nuqtai nazardan, qishloq xo‘jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimi davlatning agrar siyosatida muhim o‘rin egallaydi va u iqtisodiy tartibga solishning samarali vositasi sifatida xizmat qiladi.

Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining o‘ziga xos tabiati ushbu sohada soliq siyosatini shakllantirishda alohida yondashuvni talab etadi. Xususan, ishlab chiqarish jarayonlarining tabiiy-iqlim sharoitlariga kuchli bog‘liqligi, hosildorlikning mavsumiy xarakterga ega ekanligi hamda biologik jarayonlarning uzluksizligi ushbu tarmoqni

boshqa iqtisodiy faoliyat turlaridan sezilarli darajada farqlaydi. Bundan tashqari, agrar ishlab chiqarishda daromadlarning barqaror emasligi va risk darajasining yuqoriligi soliq yukining optimal darajada belgilanishini talab etadi.

Shu sababli, qishloq xo'jaligi sohasida amalga oshirilayotgan soliq siyosati faqat fiskal (byudjet daromadlarini shakllantirish) maqsadlarini emas, balki ishlab chiqarishni rag'batlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, yer resurslaridan samarali foydalanish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash kabi strategik vazifalarni ham o'z ichiga oladi.

Ayniqsa, zamonaviy iqtisodiy islohotlar sharoitida agrar sohada soliq mexanizmlarini takomillashtirish, soliq imtiyozlari va preferensiyalarni joriy etish hamda kichik va o'rta fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash davlat agrar siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan, qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimini ilmiy jihatdan tahlil qilish va uni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

1. Qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortishning iqtisodiy mohiyati

Qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortish iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish bilan bir qatorda agrar tarmoqni barqaror rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan kompleks iqtisodiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu mexanizm orqali davlat qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ularning ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish hamda ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini oshirishga erishadi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'ziga xos xususiyatlari, xususan, tabiiy-iqlim sharoitlariga kuchli bog'liqligi, hosil olish jarayonining mavsumiy xarakterga ega ekanligi hamda daromadlarning barqaror emasligi ushbu sohada soliq siyosatini shakllantirishda alohida yondashuvni talab etadi. Shu sababli agrar sektor uchun soliq yukining moslashuvchanligi va differensiallashganligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur yondashuv qishloq xo'jaligi korxonalarining iqtisodiy sikllaridagi tebranishlarni yumshatishga, ishlab chiqarish risklarini kamaytirishga hamda investitsion faollikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, soliq siyosati nafaqat fiskal funksiyani bajaradi, balki iqtisodiy rag'batlantirish vositasi sifatida ham ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yo'naltiriladi.

Dunyoning ko'plab mamlakatlarida, jumladan, O'zbekiston Respublikasida ham agrar sektorni qo'llab-quvvatlash maqsadida maxsus soliq rejimlari joriy etilgan bo'lib,

bu tizim qishloq xo'jaligi korxonalarining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantirilgan.

2. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimi

O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimi sohaning iqtisodiy xususiyatlarini inobatga olgan holda bosqichma-bosqich takomillashtirilib kelinmoqda. Ushbu tizimning asosiy maqsadi agrar ishlab chiqaruvchilarning soliq yukini optimallashtirish, ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash hamda ishlab chiqarish hajmini oshirishga sharoit yaratishdan iboratdir.

Amaldagi tartibga ko'ra, qishloq xo'jaligi korxonalarini uchun soddalashtirilgan soliq rejimi qo'llaniladi. Bu rejim ularning faoliyatini yengillashtirish bilan birga, byurokratik jarayonlarni qisqartirish va soliq ma'murchiligini soddalashtirishga xizmat qiladi.

Agrar sektor subyektlari uchun asosiy soliq turlari quyidagilardan iborat:

- **yer solig'i** – qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish uchun undiriladigan asosiy to'lov bo'lib, yer resurslaridan samarali foydalanishni rag'batlantiradi;
- **yagona soliq to'lovi (ayrim toifadagi korxonalar uchun)** – kichik va o'rta ishlab chiqaruvchilar uchun soddalashtirilgan tartibda qo'llaniladi;
- **suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq** – irrigatsiya tizimlaridan foydalanish samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan;
- **mol-mulk solig'i** – ayrim hollarda qishloq xo'jaligi korxonalarining ishlab chiqarish infratuzilmasiga nisbatan qo'llaniladi.

Ushbu soliq tizimi agrar korxonalarining iqtisodiy imkoniyatlari, ishlab chiqarish hajmi va hududiy xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantirilgan bo'lib, ularning raqobatbardoshligini oshirish hamda moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan soliq islohotlari doirasida qishloq xo'jaligi sohasida soliq imtiyozlarini kengaytirish, investitsiyalarni jalb etish hamda zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish bo'yicha qo'shimcha choratadbirlar amalga oshirilmoqda.

3. Qishloq xo'jaligi korxonalarining o'ziga xos xususiyatlari

Qishloq xo'jaligi korxonalarini iqtisodiyotning boshqa tarmoqlaridan tubdan farq qiluvchi o'ziga xos ishlab chiqarish va tashkiliy xususiyatlarga ega. Ushbu xususiyatlar nafaqat ishlab chiqarish jarayoniga, balki soliqqa tortish mexanizmlarini shakllantirishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Birinchiidan, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi **tabiiy omillarga kuchli bog'liqligi** bilan ajralib turadi. Hosildorlik darajasi, mahsulot sifati va ishlab chiqarish hajmi iqlim sharoitlari, yog'ingarchilik miqdori, harorat o'zgarishlari hamda tabiiy ofatlar kabi omillarga sezilarli darajada bog'liq bo'ladi. Bu esa ishlab chiqarish natijalarining oldindan aniq prognoz qilinishini qiyinlashtiradi.

Ikkinchiidan, ushbu soha uchun **mavsumiylik xususiyati** xosdir. Qishloq xo'jaligida daromadlar yil davomida bir tekis taqsimlanmaydi, balki ma'lum mavsumlarda (asosan hosil yig'im-terimi davrida) shakllanadi. Natijada korxonalarining pul oqimlari notekis bo'lib, bu soliq majburiyatlarini bajarishda vaqtinchalik moliyaviy bosimni yuzaga keltirishi mumkin.

Uchinchiidan, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi **biologik jarayonlar bilan uzviy bog'liq** hisoblanadi. O'simliklar va hayvonlarning o'sishi, rivojlanishi hamda ko'payishi ma'lum tabiiy qonuniyatlarga asoslanadi. Bu jarayonlar texnologik ishlab chiqarishdan farqli ravishda tezkor boshqaruvga to'liq bo'ysunmaydi va vaqt talab etadi.

To'rtinchiidan, qishloq xo'jaligida **yer resurslari asosiy ishlab chiqarish vositasi** hisoblanadi. Yerning unumdorligi, meliorativ holati va undan foydalanish samaradorligi ishlab chiqarish natijasini bevosita belgilab beradi. Shu sababli yer resurslarini oqilona boshqarish va ulardan samarali foydalanish iqtisodiy jihatdan juda muhimdir.

Mazkur xususiyatlar qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortishda an'anaviy yondashuvlardan farqli ravishda **moslashuvchan, differensial va rag'batlantiruvchi soliq siyosatini** qo'llash zarurligini asoslaydi.

4. Soliq imtiyozlari va rag'batlantirish mexanizmlari

Qishloq xo'jaligi sohasini barqaror rivojlantirish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirish maqsadida davlat tomonidan keng ko'lamli soliq imtiyozlari va rag'batlantirish mexanizmlari joriy etilgan. Ushbu chora-tadbirlar agrar sektor subyektlarining moliyaviy yukini kamaytirish hamda investitsion jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

Birinchiidan, qishloq xo'jaligi korxonalarini uchun **yer solig'i bo'yicha turli chegirmalar va preferensiyalar** qo'llaniladi. Bu holat yer resurslaridan samarali foydalanishni rag'batlantirish bilan birga, ishlab chiqaruvchilarning asosiy xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi.

Ikkinchiidan, ayrim faoliyat turlari va ishlab chiqarish yo'nalishlari uchun **soliq stavkalarini pasaytirish mexanizmi** joriy etilgan. Bu esa, ayniqsa, kichik va o'rta fermer xo'jaliklarining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, davlat tomonidan **investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan soliq imtiyozlari** ham keng qo'llanilmoqda. Bunda yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy irrigatsiya tizimlarini rivojlantirish hamda qayta ishlash korxonalarini modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan loyihalar alohida e'tiborga olinadi.

To'rtinchidan, agrar sektorning eksport salohiyatini oshirish maqsadida **eksport faoliyatini rag'batlantiruvchi soliq yengilliklari** ham muhim o'rin tutadi. Bu mexanizm qishloq xo'jaligi mahsulotlarining xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ushbu soliq imtiyozlari va rag'batlantirish choralari qishloq xo'jaligi korxonalarining iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish hamda mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga yo'naltirilgan strategik vazifalarni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

5. Muammolar va takomillashtirish yo'nalishlari

Qishloq xo'jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimi so'nggi yillarda sezilarli islohotlarga qaramay, hali ham bir qator tizimli va institutsional muammolar bilan tavsiflanadi. Ushbu muammolar agrar sektorning samarali rivojlanishiga, soliq bazasining to'liq shakllanishiga hamda davlat fiskal siyosatining samaradorligiga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Eng avvalo, **yer resurslarining to'liq va aniq hisobga olinmaganligi** muhim muammolardan biri hisoblanadi. Yer maydonlarining noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan kadastr ma'lumotlari soliq bazasini aniqlashda xatoliklar keltirib chiqaradi, bu esa soliq tushumlarining kamayishiga va resurslardan samarasiz foydalanishga olib keladi.

Shuningdek, **suv resurslaridan foydalanish samaradorligining pastligi** ham dolzarb muammolardan biridir. Qishloq xo'jaligida irrigatsiya tizimlarining eskirganligi, suv sarfining nazoratsizligi va suv tejevchi texnologiyalarning yetarli darajada joriy etilmaganligi ushbu resursdan foydalanishda iqtisodiy yo'qotishlarni keltirib chiqarmoqda.

Yana bir muhim muammo sifatida **soliq imtiyozlarining ayrim hollarda samarasiz yoki noto'g'ri taqsimlanishi** qayd etiladi. Imtiyozlar ba'zan real ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga emas, balki faqat ayrim subyektlarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan bo'lib, bu esa tizimda nomutanosibliklarni yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, agrar sektor korxonalarida **ishlab chiqarish xarajatlarining yuqoriligi** ham muhim muammo sifatida namoyon bo'ladi. Texnika va texnologiyalarning yetarli darajada yangilanmaganligi, yoqilg'i-moylash materiallari

va mehnat resurslari xarajatlarining ortib borishi ishlab chiqarish rentabelligini pasaytiradi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish va qishloq xo‘jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimini takomillashtirish uchun bir qator strategik yo‘nalishlarni amalga oshirish zarur.

Birinchi, **yer va suv resurslarini raqamlashtirish va zamonaviy kadastr tizimini joriy etish** muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali resurslardan foydalanish ustidan aniq nazorat o‘rnatish va soliq bazasini shaffof shakllantirish mumkin bo‘ladi.

Ikkinchi, **soliq ma‘murchiligini soddalashtirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish** soliq to‘lovchilar uchun qulay sharoit yaratadi hamda yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga xizmat qiladi.

Uchinchi, **soliq imtiyozlarini maqsadli va natijaga yo‘naltirilgan tartibda taqsimlash mexanizmini takomillashtirish** zarur. Bu yondashuv imtiyozlarning samaradorligini oshirib, ularni real ishlab chiqarish natijalari bilan bog‘lash imkonini beradi.

To‘rtinchi, agrar sektorni **kompleks modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda raqamli agroplatformalarni rivojlantirish** ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, mazkur yo‘nalishlarni amalga oshirish qishloq xo‘jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimini yanada takomillashtirish, agrar sektor barqarorligini ta‘minlash hamda mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, qishloq xo‘jaligi korxonalarini soliqqa tortish tizimi iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u agrar sektorni rivojlantirish va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashga xizmat qiladi. O‘zbekistonda ushbu tizim bosqichma-bosqich takomillashtirilmoqda va xalqaro tajribaga moslashtirilmoqda.

Kelgusida soliq tizimini yanada optimallashtirish, raqamlashtirishni kengaytirish hamda imtiyozlar samaradorligini oshirish agrar sohaning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
3. Shayxova H. *Milliy qadriyatlar va ijtimoiy tafakkur*. – Toshkent: Fan, 2012.

4. Abdumannonovna, T. D. (2024, June). INTERNAL AUDIT SERVICE IN JOINT STOCK COMPANIES IMPROVEMENT. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY* (Vol. 1, No. 6, pp. 17-20).
5. Xo'jabekovich, X. O. K., & Sardor, O. R. (2025, April). DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION. In *International Conference on Adaptive Learning Technologies* (Vol. 16, pp. 105-110).
6. Obidova F., Shirinov K. INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH //Russian-Uzbekistan Conference. – 2024. – С. 102-104.
7. Abdumannonovna, T. D., & Asadbek, R. (2024, October). Financial Analysis Based on Accounting Statements. In *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies* (Vol. 10, pp. 86-89).
8. Xo'jabekovich, X. O. K., & Tohir, Q. (2025, April). Digital Transformation of Small Businesses: Opportunities and Prospects. In *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies* (Vol. 16, pp. 89-93).
9. Yahyoyevna O. F. et al. SUSTAINABILITY AND MANAGEMENT: HOW COMPANIES CAN INTEGRATE SUSTAINABILITY INTO THEIR STRATEGY //INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE. – 2024. – Т. 1. – №. 10. – С. 194-199.
10. Обидова Ф. Я. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ //Экономика и социум. – 2024. – №. 5-2 (120). – С. 1218-1221.
11. Abdumannonovna, T. D., & Sherzod, K. S. (2024). SIGNIFICANCE AND ROLE OF INTERNATIONAL AUDITING STANDARDS. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 57-60.
12. Abdumannonovna, T. D., & Aralbekovna, X. G. (2025, February). Auditorlik Dalillarining Ahamiyati Va Tahlil Usullari. In *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies* (Vol. 14, pp. 149-152).
13. Obidova, F., & Shirinov, K. (2024, December). INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH. In *Russian-Uzbekistan Conference* (pp. 102-104).
14. Abdumannonovna, T. D., & Nurzod, T. (2025, April). O'zbekistonning 2030 Yilgacha Bo'lgan Rivojlanish Strategiyasida Auditorlik Faoliyatining Roli. In *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies* (Vol. 16, pp. 51-53).